

รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
Development Model of Community Forest Management
in Northeastern of Thailand

ฤทธิบาน สุชีวะกุล¹
ประจัญ กิ่งมิ่งแส²
สมเกียรติ ศรีปัดลา³
วิบูล เป็นสุข⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2) สร้างรูปแบบพัฒนา การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 3) ทดลองใช้และประเมินผล รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เป็นการ วิจัยแบบผสม (Mix-Method Research) ดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ใช้เวลาในการวิจัย ดังนี้ ระยะที่ 1 ดำเนินการวิจัย 15 เดือน ระยะที่ 2 ดำเนินการวิจัย 5 เดือน และระยะ ที่ 3 ดำเนินการ 5 เดือน ประชากรได้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการป่าชุมชน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เครื่องมือวิจัยใช้แบบสอบถาม และแบบบันทึก การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

² อาจารย์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

³ อาจารย์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

⁴ อาจารย์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานแปลผลระดับมากทุกด้านดังนี้ ด้านการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ค่าเฉลี่ย 3.95 รองลงมาด้านการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน ค่าเฉลี่ย 3.80 ด้านผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ย 3.51 และ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ค่าเฉลี่ย 3.21 2) ผลการสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนประกอบด้วย 5 มิติ 10 โครงการ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาศูนย์จัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกันไป มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ และมิติที่ 5 เป็นแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ เมื่อแปลงเป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการประกอบด้วย 10 โครงการ 3) ผลการทดลองใช้และประเมินผลพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน การประเมินความเป็นไปได้ พบว่า มีความเป็นไปได้ระดับมากทุกมิติและผลการประเมินผลสัมฤทธิ์พบว่าภาพรวมทุกโครงการมีการดำเนินงานในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ ป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชน

Abstract

The purposes of this research were to 1) study the current situation, potential and management of community forest management In Northeastern of Thailand 2) construct model for developing the community forest management In Northeastern of Thailand 3) test and evaluate the results of model for community Forest Management In Northeastern Of Thailand. It was the Mix-Method Research which was managed in 3 Phase: The first Phase study of the current situation, potential and management of community forest management In Northeastern of Thailand 15 months The second Phase was the Qualitative Research. Construct model for developing the community forest management 5 months and The third

Phase, test and evaluate the results of model for community forest management for 5 months. The results were as follows: 1) the current situation, potential and management of community forest management overall revealed that, average reviews to interpretation was a good level: the action on the development of community forest management average of 3.95, subordinate is the promotion and development of community forestry average of 3.80, the economic impact environmental and social average of 3.51, and conservation of forest resources environment and energy average of 3.21.. 2) The result of create model for of community forest management In Northeastern of Thailand consist of 5th Dimension 10 project such as 1st Dimension: Corporate development and strengthen community forest management, 2nd Dimension: It is a food supply and the four basic human needs, 3rd Dimension : It's community forest with a continuous drainage basin, 4th Dimension: Economic and 5th Dimension: A source of learning and recreation. Then transform into project for contribute to the implementation of 10 projects. 3. The demonstration and assessment the model for developing the community forest management In Northeastern of Thailand assess the feasibility and evaluation revealed that 1) Utility Standard 2) Suitability 3) Feasibility 4) Acceptability, There are possible on a large scale project and evaluate about achievement overall of project is very useful.

Keywords: Development Model, Community Forest, Community Forest Management

บทนำ

ป่าไม้นับว่ามีความสำคัญต่อมวลมนุษย์ รวมทั้งเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลาย ตลอดจนพืชพรรณนานาชนิดที่เรียงรายอยู่ตามธรรมชาติท่ามกลางผืนป่าอันกว้างใหญ่ คุณค่านับบอกอนันต์ที่มีต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวงล้วนสืบเนื่องมาจากป่าไม้ทั้งสิ้น และป่าไม้ยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ พึ่งพาอาศัย

เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ ดิน น้ำ อากาศ ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำ เพราะเมื่อเผาหรือถางป่า พื้นดินจะโล่ง ขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือนและที่ลุ่มใน ถุดินน้ำหลาก พอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำ มีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคมเช่นการขาดแคลนน้ำในการการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า

สำหรับสถานการณ์ป่าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ทรัพยากรป่าไม้ ถูกทำลายเนื่องจากถูกนำมาใช้ประโยชน์เกินศักยภาพและอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม มีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นในอนาคต ยิ่งทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายมากเท่าใด ผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมจะมีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในช่วงฤดูแล้ง อีกทั้งปัจจุบันมีความจำเป็นเพิ่มขึ้นในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อันส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนตามลำดับ จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- 1) ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ต้นน้ำลำธาร
- 2) ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศป่าไม้
- 3) สภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเกิดภาวะแห้งแล้งในฤดูแล้งทำให้อุณหภูมิสูงขึ้น
- 4) ทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ
- 5) เพิ่มความรุนแรงของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้น
- 6) ขาดแคลนน้ำและของป่าใช้สอย

นอกจากนี้ ประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้จำนวนป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ปี พ.ศ. 2547 พื้นที่ป่าลดลงเหลือ 105 ล้านไร่ หรือร้อยละ 32.5 ของพื้นที่ประเทศ ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มการลดลงของพื้นที่ป่าที่มีอย่างต่อเนื่องในอนาคต ในส่วนของประเทศไทยนับตั้งแต่เริ่มนำภาพถ่ายทางอากาศมาสำรวจหาพื้นที่ป่า ในปี พ.ศ. 2504 พบว่า มีพื้นที่ป่า 273,628.5 ตร.กม. หรือร้อยละ 53.3 ต่อมาสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2516 มีพื้นที่ป่าลดลงเหลือ 221,707 ตร.กม. หรือร้อยละ 43.2 และมีจำนวนลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน สถิติการบุกรุกพื้นที่ป่าจากกรมป่าไม้

ระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2552-2555 เฉลี่ย 38,602.3 ไร่ต่อปี และกรมอุทยานแห่งชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 เฉลี่ย 19,348.4 ไร่ต่อปี แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกในแต่ละปียังมีจำนวนมาก ซึ่งมีปัจจัยมาจากหลายสาเหตุทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การบุกรุกของนายทุนเพื่อทำโรงแรม รีสอร์ท การขยายพื้นที่เกษตรกรรม การขาดที่ดินทำกิน ความยากจน การเพิ่มขึ้นของประชากร นโยบายของรัฐ อีกทั้งการลักลอบตัดไม้เพื่อนำมาขายก็ยังมีอย่างต่อเนื่องดังที่ปรากฏเป็นข่าว โดยพื้นที่ที่มีปัญหาการลดลงของป่าไม้มากที่สุดในปัจจุบันคือ พื้นที่ภาคเหนือ ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน การลดลงของพื้นที่ป่าเกิดได้จากหลายสาเหตุ ทั้งจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน การตัดไม้เพื่อการค้า รวมทั้งนโยบายของรัฐที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การให้สัมปทานการทำไม้ การก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ และการเกิดไฟป่า ซึ่งในช่วงระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมาทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย ได้ถูกทำลายลงเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นต้องหาวิธีที่จะต้องหันมาทบทวนการฟื้นฟูและการจัดการป่าของประเทศกันใหม่ ตลอดจนพลิกฟื้นความรู้เทคโนโลยีพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การบริหารจัดการป่าชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีประสิทธิภาพต้องอยู่บนพื้นฐานความรู้รอบด้านของท้องถิ่น (สำนักงานสถิติ, 2555)

ผลการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการป่าไม้ จากการปฏิรูประบบราชการในปี 2545 ทำให้กรมป่าไม้ขาดอัตรากำลังในการป้องกันรักษาป่า รัฐบาลจึงได้จัดทำ พ.ร.บ. ป่าชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนเพื่อรับการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการป่าอย่างชัดเจน ด้านการปลูกสร้างสวนป่าและฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมในเขตป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ (กรมป่าไม้และมหาวิทยาลัยมหิดล, 2552: 16) เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ชุมชนใช้วิถีชีวิตผูกพันอยู่กับทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน มีแบบแผนปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและให้ชีวิตต่อชุมชน

มีการยอมรับและร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น ดุลิต เวชกิจและคณะ (2546: 57-58) อีกทั้งกรมป่าไม้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชนมาโดยตลอด ดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมป่าชุมชนไปแล้วหลายด้าน เช่น ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ แจกกล้าไม้ทั้งภาครัฐและเอกชน นำไปปลูกในพื้นที่ต่าง ๆ ในลักษณะของป่าชุมชน รวมไปถึงโครงการป่าชุมชนในลักษณะต่าง ๆ โดยสนับสนุนให้ภาคประชาสังคม (Civil Society) เครือข่ายป่ามีบทบาทสำคัญในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น อีกทั้งผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของกรมป่าไม้ ได้รับประสบการณ์จากการดำเนินงานกับหลายภาคส่วนเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในปัจจุบันทั้งด้านบวกและด้านลบ ปัญหาป่าไม้ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืนเนื่องจากการดำเนินงานต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจการวิจัยรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลจากการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าในการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

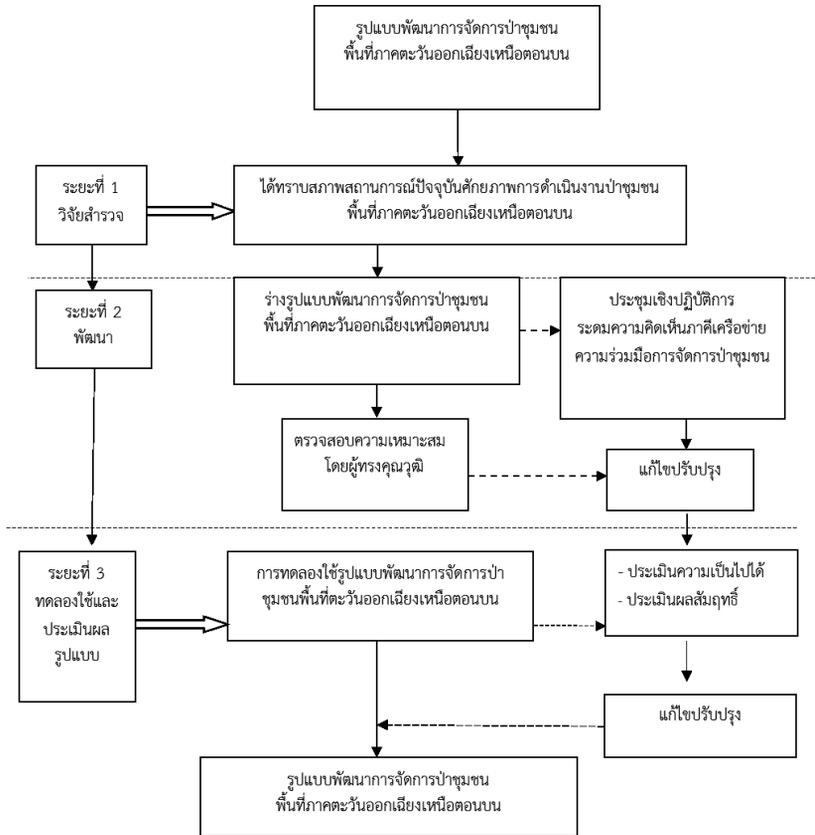
1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
2. เพื่อสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
3. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

แนวคิดที่ใช้เป็นฐานในการวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าแนวคิดที่ใช้เป็นฐานการวิจัย มีสาระสำคัญและเชื่อมโยงกับการวิจัยทั้ง 3 ระยะ ดังนี้ การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน แนวคิดที่เกี่ยวข้องได้แก่ 1) การจัดการป่าชุมชน ซึ่งมีแนวคิดของ นิวัตติ เรืองพานิช, (2533), กรมป่าไม้ (2537), โกมล แพรกทอง, (2537) เสน่ห์ จามริก และคณะ, (2536), (Wiersum, 1987) 2) การจัดการป่าชุมชนในประเทศไทย แนวคิดของพระมหาสุทิตย์ อากาศโร, (2547), พิทยา ว่องกุล (2541), ปารีชาติ วลัยเสถียร, (2543), โสภารัตน์ จารุสมบัติ, (2552) 3) การจัดการป่าชุมชนในต่างประเทศ จากแนวคิดของสมศักดิ์ สุขวงศ์ (2550), สุปัทพ์ หน่อแวน, (2540) 4) กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนจากแนวคิดของ พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และ พ.ร.บ.สวนป่า พ.ศ. 2535 5) การพัฒนาป่าไม้เพื่อชนบทที่ยั่งยืน สรุปลงสาระสำคัญของเรื่องนี้ได้แก่เนื้อหาการจัดการป่าในประเทศตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรวมถึงสถานการณ์การจัดการชุมชนในต่างประเทศที่มีรูปแบบการจัดการป่าที่แตกต่างกันและการกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาป่าไม้ที่ยั่งยืน การวิจัยระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมีสาระสำคัญและเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎี ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนจากแนวคิดของเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526), ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526), เสน่ห์ จามริก (2540) 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน 3) การพัฒนารูปแบบแนวคิดของสุบรรณ พันธวิทวัสและชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, (2522), Raj (1996) สรุปลงสาระสำคัญของเรื่องนี้ ได้แก่ การสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียคือผู้ที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการวิจัยระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สรุปลงสาระสำคัญที่เชื่อมโยงกับระยะนี้มีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) การประเมินความเป็นไปได้ 2) การประเมินผลสัมฤทธิ์แนวคิด

ของ ประชุม รอดประเสริฐ (2529) สรุปสาระสำคัญระยะนี้คือ เมื่อสร้างรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแล้วก่อนที่จะนำไปใช้ดำเนินการจำเป็นต้องมีการประเมินความเป็นไปได้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามหลักการก่อนจากนั้นทำการผลสัมฤทธิ์ของโครงการว่าดำเนินการแล้วเป็นอย่างไร

เมื่อประมวลสรุปแนวคิดที่ใช้เป็นฐานในการวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบถึงสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพการจัดการป่าชุมชน ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดผลประโยชน์แก่สมาชิกในชุมชนและจากเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องในต่างประเทศทั้งหมด ทำให้มองเห็นภาพรวมของความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งได้ถูกทำลายลงโดยไม่มีการปลูกทดแทน ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้จะต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างสถาบันศาสนา ชาวบ้าน องค์กร หน่วยงานราชการและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดทางเลือกอนาคตของชุมชนเอง ซึ่งการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์นั้น อำนาจการตัดสินใจในการจัดการของชุมชนในท้องถิ่น จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ชาวบ้านที่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าไม้มีการตื่นตัวในการจัดการดูแลรักษาเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นการทำวิจัยรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลจากการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าในการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ผู้วิจัยสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัย 3 ระยะตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สำรวจสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากร (Population) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี เลย หนองบัวลำภู หนองคาย บึงกาฬ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร จำนวน 970 ชุมชน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 291 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Cluster Sampling) กำหนดขนาดโดยใช้สูตรการคำนวณของยามาเน่ (Taro Yamane) และเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ตามคุณสมบัติประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเป็นคำถามปลายปิด (Close-ended Question) เก็บรวบรวมด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 2 สร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group discussion) เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมจากนั้นจัดทำคู่มือเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ประชากรได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบบันทึกการสนทนา โดยกำหนดประเด็นการสนทนาคือรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนควรเป็นอย่างไร จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและผู้ช่วยนักวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ระยะที่ 3 ทดลองใช้และประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ดำเนินการดังนี้ 1) ทดลองใช้รูปแบบผู้วิจัยนำคู่มือรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนไปทดลองใช้ที่ป่าชุมชนทมป่าช้า บ้านทมป่าช้า หมู่ที่ 3 บ้านหนองไผ่ล้อม หมู่ที่ 8 ตำบลทมป่าช้า อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี และป่าชุมชนไพรพัฒนา บ้านไพรพัฒนา ตำบลหนองกุงทับม้า อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี โดยจัดทำคู่มือรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ 2) การประเมินผลความเป็นไปได้ ยุทธศาสตร์และประเมินผลสัมฤทธิ์ ประชากรได้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเจ้าหน้าที่การจัดการป่าชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 50 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมิน

ความเป็นไปได้ของรูปแบบใช้ประเมินก่อนดำเนินโครงการ และแบบประเมินผลสัมฤทธิ์ใช้ประเมินหลังดำเนินโครงการเสร็จสิ้น เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

สรุปผล

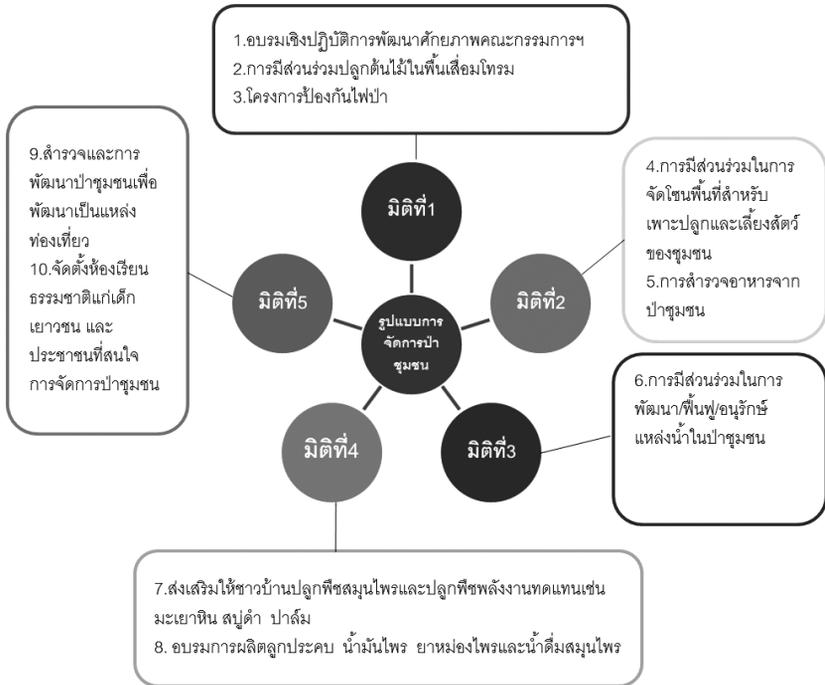
ผลการศึกษการวิจัยเรื่อง รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่า

1. สถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี เลย หนองบัวลำภู หนองคาย บึงกาฬ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ภาพรวมพบว่า ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่อการดำเนินงานแปลผลระดับมากทุกด้านดังนี้ การดำเนินการด้านการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ค่าเฉลี่ย 3.95 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.83 รองลงมา ด้านการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน ค่าเฉลี่ย 3.80 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.80 และด้านผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมค่าเฉลี่ย 3.51 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76 และระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ค่าเฉลี่ย 3.21 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.69 นำเสนอ ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ข้อความ	\bar{X}	S.D	แปลผล
1. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน	3.21	0.69	ปานกลาง
2. ด้านผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม	3.51	0.76	มาก
3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน	3.80	0.80	มาก
4. ด้านการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน	3.95	0.83	มาก

2. การสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนดำเนินการวิจัยคือจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group discussion) เพื่อหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนจากนั้นจัดทำคู่มือเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ประชากร ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการป่าชุมชนจำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบบันทึกการสนทนา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและผู้ช่วยนักวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนผลการจัดการสนทนากลุ่มได้รูปแบบการพัฒนาประกอบด้วย 5 มิติ 10 โครงการ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์กรจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกันไป มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ และมิติที่ 5 เป็นแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ เมื่อแปลงเป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการประกอบด้วย 10 โครงการ ได้แก่ 1) อบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการด้านการวางแผน ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผลการจัดการป่าชุมชน 2) การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรม 3) โครงการป้องกันไฟป่า 4) การมีส่วนร่วมในการจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ของชุมชน 5) การสำรวจอาหารจากป่าชุมชน 6) การมีส่วนร่วมในการพัฒนา/ฟื้นฟู/อนุรักษ์แหล่งน้ำในป่าชุมชน 7) ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร 8) อบรมการผลิตลูกประคบ น้ำมันไพร ยาหม่องไพรและน้ำดื่มสมุนไพร 9) สำรวจและการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว 10) จัดตั้งห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชนและประชาชนที่สนใจการจัดการป่าชุมชน ผู้วิจัยสร้าง (ร่าง) รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนนอกประสงค์ 5 มิติ ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชน

3. ผลการทดลองใช้และประเมินผลพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ทำการประเมินก่อนดำเนินโครงการ พบว่า

- 1) ผลการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (1) ด้านอรรถประโยชน์ (Utility Standard) (2) ด้านความเหมาะสม (Suitability) (3) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และ (4) ด้านการยอมรับได้ (Acceptability) มีความเป็นไปได้ในระดับมากทุกโครงการ
- 2) ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินงานตามรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่าภาพรวมทุกโครงการมีผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินงานในระดับมากโดยผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบตาราง

ตารางที่ 2 ระดับการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบพัฒนาการจัดการประชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

รายการประเมิน โครงการ	ระดับประโยชน์		ระดับความเหมาะสม		ระดับความเป็นไปได้		ระดับการยอมรับได้	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์การจัดการประชุมชนให้เข้มแข็ง								
1. อบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพคณะ กรรมการจัดการวางแผนปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลการจัดการประชุมชน	3.98	0.65	4.02	0.62	3.96	0.66	3.93	0.60
2. การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้น้ำพัน เลื่อมไพรรม	3.93	0.54	3.98	0.49	3.95	0.52	3.98	0.49
3. โครงการป้องกันไฟป่า	3.78	0.73	3.73	0.70	3.65	0.70	3.56	0.66
มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย4								
4. การมีส่วนร่วมในการจัดโซนพื้นที่สำหรับ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ของชุมชน	3.51	0.54	3.55	0.57	3.55	0.60	3.65	0.61
5. การสำรวจอาหารจากป่าชุมชน	3.55	0.55	3.58	0.56	3.52	0.56	3.57	0.63
มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่อง								
6. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา/ฟื้นฟู/ อนุรักษ์แหล่งน้ำในป่าชุมชน	4.64	0.58	4.64	0.55	4.55	0.63	4.42	0.62
มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ								
7. ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร	4.62	0.50	4.60	0.49	4.58	0.49	4.56	0.51
8. อบรมการผลิตลูกประคบ น้ำมันไพร ยาหม่องไพรและน้ำต้นสมุนไพร	4.67	0.57	4.69	0.60	4.47	0.59	4.78	0.53
มิติที่ 5 นันทนาการและแหล่งเรียนรู้								
9. สร้างและพัฒนาป่าชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว	3.76	0.74	3.76	0.71	4.29	0.71	4.27	0.65
10. จัดตั้งห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจ การจัดการป่าชุมชน	3.65	0.72	3.64	0.70	3.76	0.69	3.75	0.64

จากตารางที่ 2 ระดับการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่า 1) ด้านอรรถประโยชน์ (Utility Standard) 2) ด้านความเหมาะสม (Suitability) 3) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และ 4) ด้านการยอมรับได้ (Acceptability) มีความเป็นไปได้ในระดับมากทุกโครงการ

ตารางที่ 3 ระดับผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินงานตามรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

รายการประเมิน โครงการ	ระดับผลสัมฤทธิ์		แปลผล
	\bar{X}	S.D	
มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์กรจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง			
1. อบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการด้านการวางแผน ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผลการจัดการป่าชุมชน	3.89	0.56	มาก
2. การมีส่วนร่วมปลูกต้นไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรม	3.87	0.54	มาก
3. โครงการป้องกันไฟป่า	3.73	0.73	มาก
มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4			
4. การมีส่วนร่วมในการจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ของชุมชน	3.55	0.50	มาก
5. การสำรวจอาหารจากป่าชุมชน	3.75	0.75	มาก
มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่อง			
6. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา/ฟื้นฟู/อนุรักษ์แหล่งน้ำในป่าชุมชน	3.50	0.59	มาก
มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ			
7. ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร	3.78	0.62	มาก
8. อบรมการผลิตลูกประคบ น้ำมันไพร ยาหม่องไพรและน้ำดื่มสมุนไพร	3.60	0.53	มาก
มิติที่ 5 นันทนาการและแหล่งเรียนรู้			
9. สำรวจและการพัฒนาป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว	4.44	0.57	มาก
10. จัดตั้งห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจการจัดการป่าชุมชน	4.43	0.49	มาก

จากตารางที่ 3 ระดับผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินงานตามรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่าภาพรวมทุกด้านมีผลสัมฤทธิ์ต่อการดำเนินงานในระดับมาก

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนครั้งนี้ มีประเด็นข้อค้นพบสำคัญที่ควรนำมาอภิปราย 2 ประเด็น ดังนี้

1. ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี เลย หนองบัวลำภู หนองคาย บึงกาฬ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานระดับมากทุกด้านยกเว้นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน ผู้วิจัยอภิปรายผลโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ดังนี้ 1) การดำเนินการด้านการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนมีการจัดการป่าชุมชนระดับมากเนื่องจากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกรมป่าไม้สนับสนุนส่งเสริมในการมีการจัดประชุมวิชาการด้านป่าชุมชนระดับชาติ เพื่อเป็นเวทีให้กับนักวิชาการและสมาชิกป่าชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ปีละ 1-2 ครั้ง โดยเน้นการนำเสนอความรู้จากท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกมีการจัดตั้งกิจกรรม “ค่ายเยาวชนเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้” โดยใช้ฐานความรู้ของป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นหลักในการดำเนินงาน และมีการฝึกอบรมเรื่อง การบริหารจัดการและระบบนิเวศน์ป่าชุมชน การประเมินศักยภาพของป่าชุมชน การสำรวจทรัพยากรป่าไม้อย่างง่ายให้กับสมาชิกป่าชุมชน เพื่อประเมินความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้ การถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่ม และขยายความรู้ไปยังชุมชนอื่น ๆ เป็นการสร้างเสริมศักยภาพบุคลากรป่าชุมชนระดับท้องถิ่น 2) ด้านการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานอยู่ในระดับมากเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านสมาชิกป่าชุมชนทราบวิธีการและกฎเกณฑ์การประกวดป่าชุมชนเป็น

อย่างดี รวมถึงการให้รางวัลป่าชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสิ่งสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกได้ดำเนินการคัดเลือกและตัดสินใจให้ได้รับรางวัลเป็นไปอย่างยุติธรรม เป็นที่ยอมรับแก่สมาชิก 3) สถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ภาพรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ป่าชุมชนได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงจากการจัดการป่าชุมชน และ 4) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ค่าเฉลี่ยต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง อภิปรายผลว่า ชาวบ้านยังเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพลังงานไม่ชัดเจนเนื่องจากกระแสพลังงานยังไม่ได้มีการนำมาใช้ในพื้นที่หมู่บ้านป่าชุมชน เช่นมีวิธีการเผาถ่านใช้เตาเผาสมัยใหม่ที่ไม่ปล่อยควันไฟออกสู่บรรยากาศ แต่นำควันไฟไปผลิตเป็นน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น

2. ผลการสร้างรูปแบบ พบว่า สร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนประกอบด้วย 5 มิติ 10 โครงการ ได้แก่ มิติที่ 1 ด้านการพัฒนาองค์กรจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง มิติที่ 2 เป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 มิติที่ 3 เป็นป่าชุมชนที่มีรูปพื้นที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกันไป มิติที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ และมิติที่ 5 เป็นแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ เมื่อแปลงเป็นโครงการเพื่อนำไปสู่การดำเนินการประกอบด้วย 10 โครงการ อภิปรายว่าที่ผ่านมามีการจัดการป่าชุมชนเป็นการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะกรมป่าไม้เน้นการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน การปลูกป่าและการป้องกันไฟป่า ซึ่งยังไม่มี การดำเนินการเรื่องของการจัดโซนพื้นที่สำหรับเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ของชุมชนและพื้นที่แหล่งอาหารจากป่าชุมชน การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร การสำรวจป่าชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การปลูกพืชพลังงาน การจัดห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจการจัดการป่าชุมชน ดังนั้นการสร้างรูปแบบจึงเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนที่มีรูปแบบที่หลากหลายครบถ้วนทุกด้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยสถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพ การจัดการประชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาพรวมมีการดำเนินงานระดับดี เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกรมป่าไม้ ได้เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมด้านต่างๆ ในการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายพื้นที่การจัดการประชุมชน ผู้วิจัยเสนอว่าให้ท้องถิ่นเช่นเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนในท้องถิ่นของตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องในการจัดการประชุมชนอย่างยั่งยืน

1.2 ผลการวิจัยการสร้างรูปแบบพัฒนาการจัดการประชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมรูปแบบถูกกำหนดโดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการประชุมชน ผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรมีการขยายรูปแบบการจัดการประชุมชนแบบอเนกประสงค์กับเครือข่ายประชุมชนพื้นที่อื่น ๆ มากขึ้น

1.3 ผลการประเมินจากการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการจัดการประชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย การประเมินความเป็นไปได้ก่อนการดำเนินโครงการตามรูปแบบพัฒนาการจัดการประชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีความเป็นไปได้ทุกด้าน ได้แก่ 1) ด้านอรรถประโยชน์ (Utility Standard) 2) ด้านความเหมาะสม (Suitability) 3) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และ 4) ด้านการยอมรับได้ (Acceptability) มีความเป็นไปได้ในระดับมากทุกโครงการ และประเมินผลสัมฤทธิ์หลังการดำเนินโครงการ พบว่า อยู่ในระดับมาก แสดงว่าผู้ให้ข้อมูลมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการประชุมชน ผู้วิจัยเสนอว่าควรสนับสนุนให้โรงเรียนจัดเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน และนำนักเรียนศึกษานอกห้องเรียนกับห้องเรียนธรรมชาติ รวมถึงการรณรงค์ที่ต่อเนื่องเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการประชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการประชุมชนด้านต่างๆ ให้ครบทุกๆ ประเด็นที่จะทำให้เกิดการจัดการประชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิธีการประเมินการจัดการป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มในอนาคตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 8 จังหวัด ผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- โกมล แพรกทอง. (2537). ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวความคิดป่าชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่ายการ: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จ ทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: ซีเอสเอ็ม ดี.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท “ในการบริหารงานพัฒนาชนบท”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสน่ห์ จามริก. (2532). บทบาทของวัฒนธรรมในการพัฒนา. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมการพัฒนา. สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดุสิต เวชกิจและคณะ (2546). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชน: ศึกษากรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นิวัตี เรืองพานิช. (2533). การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม: คู่มือสำหรับการสอนและ ฝึกอบรม. โครงการตำราชุดการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเล่มที่ 1. คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประชุม รอดประเสริฐ. (2529). การบริหารโครงการ. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์.
พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอุ่น). (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และ
การจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พิทยา ว่องกุล. บรรณาธิการ. (2542). ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000.
กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). การจัดการป่าชุมชน: เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ:
บริษัท ทวีวัฒน์ การพิมพ์ จำกัด.
- เสน่ห์ จามริก. (2540). การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ซื้อหนังสือ.
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2551). นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวัฒน์ หน่อแหวน. (2540). การจัดระเบียบป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท.
วิทยานิพนธ์ ปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Wertheim. (1981). *The Urgency Factor and Democracy: a rhetorical contribution to Unrisd debate on participation*. Geneva, UNRISD, pp. 3-5.